

TÉMA 3: Átalakulási folyamatok

Tanítási és tanulási segédanyagok

Transznacionális átalakulás

Az Európai Unió, közösség a békéért

Szerző: *Edmund Ohlendorf*

Ha manapság az ember megkérdezi az európai fiatalokat, hogy milyen értékeket kapcsolhatunk az EU-hoz, akkor gyakran kapunk ilyen választ: „Az Európai Unióban bárhová szabadon utazhatunk, és sok esetben még ugyanazzal a pénzzel is fizethetünk.”

Csak kevés európai polgár tudja azt napjainkban, hogy az utazási szabadság eléréséhez és a közös valuta bevezetéséhez erőfeszítésekre volt szükség, amelyek fél évszázadot vettek igénybe, és Európát egy eddig még soha nem tapasztalt békés időszakkal ajándékozták meg. Sajnos túl kevés európai polgár gondolkodik el azon, milyen változtatásokra lenne szükség ahhoz, hogy a kivívott értékeket biztonságban tudjuk, és a jövőben is fenntarthatóak legyenek, mivel a régi időkhez hasonlóan, a nemzetállamok önzése továbbra is működik.

A nemzetállam és annak hátrányai

Hogy az Európai Unió átalakulásával járó óriási teljesítményt megérthessük, ahhoz először a kiindulási feltételeket kell leírni, amelyek a második világháborúig jelentős mértékben szinte az összes európai állam számára azonosak voltak.

Nyugat-, Közép- és Dél-Európában a 19. század folyamán kialakultak a nemzetállamok, amelyek

1. adott terület felett rendelkeztek,
2. a határait pontosan meghatározták.
3. Ezeken a határokon belül a lakosság túlnyomórészt egyetlen népből állt, vagy - mint például Franciaország esetében – egyetlen nemzethez tartozott.
4. Önálló kormányaik voltak, amelyek az általuk alkotott törvényeket és szabályokat az államuk határain belül képesek voltak elfogadtatni.

A szuverén nemzetállamoknak két meghatározó jellegű hátrányuk volt:

Először: Az állam céljai és intézkedései, amelyek befelé irányultak, többnyire fontosabbak voltak, mint az állampolgárok szükségletei. Az elmúlt két évszázadban, sőt részben egészen napjainkig, szinte az összes európai nép szerzett már rossz tapasztalatokat az állam – egy közösség – előjogaival kapcsolatban. Ezt mindazok a népek megerősíthetik, akiknek egy ideig egyszemélyi, vagy pártok által megvalósított diktatúrában kellett élniük.

A nemzetállam második hátránya a külső kapcsolataiban rejlik. Saját képességeinek vagy igényeinek túlértékelése miatt gyakran kerültek a nemzetállamok, különösen a 19. században, veszélyes versengésbe a hatalom és a gazdagság megszerzéséért. A más nemzetek feletti uralom megszerzésére irányuló törekvések és az eddig elnyomott népeknek a teljes függetlenség kivívásáért tett erőfeszítései vezettek az első világháború kirobbanásához.

Sajnos nem használták ki 1918 után azt az esélyt, hogy levonják a tanulságot a véres csatákból. A versailles-i békeszerződés kedvezett a nemzetiszocializmus kialakulásának Németországban, a Saint-Germain-i békeszerződés pedig Ausztria és Franciaország között rontotta meg a viszonyt, részben egészen napjainkig. A trianoni békeszerződés Magyarországon okozott óriási lelki megrázkódtatást, és a mai napig kihatóan nem

eredményezett a tartós békét a Balkánon. A sévres-i békeszerződésben megfogalmazott, Törökországra és Közel-Keletre vonatkozó, rendelkezések napjainkig okoznak óriási vérontást a háborúk és a terror miatt.

Az első világháború utáni éveket túlságosan is erősen jellemezte a nacionalizmus, az irigység, a visszavágás vágya, a gyűlölet, a gyanakvás és a mohóság ahhoz, hogy az új eszmék képesek lettek volna egy jobb rendszerű békét megteremteni.

A gazdasági válság – az első világháború következményeként – egész Európában alapjaiban rengette meg a politikai viszonyokat, és sok országban kedvezett a diktatúrák kialakulásának. A német diktatúra először a saját országát majd utána egész Európát sodorta katasztrófába, hiszen a második világháború vesztesége 55 millió halott, 35 millió sebesült, 3 millió eltűnt és valószínűleg 12 milliónál is több elmenekült és elűdözött ember volt.

Európában második világháború után sem volt jobb eleinte a hangulat, mint az első világháborút követően. Hiszen 1948-ban – még mielőtt egyáltalán létrejött volna a Német Szövetségi Köztársaság – Franciaország, Nagy-Britannia és a Benelux államok megkötötték a brüsszeli egyezményt, amely többek között a támadó jellegű német politika újraéledését szerette volna megakadályozni. Vagyis a negyvenes évek végéig, a 20. században, a nemzetállamok még mindig azt a több száz éves viselkedésmintát követék, amelynek az alapja a "balance of power" (erőegyensúly) volt.

Az ötvenes években Nyugat-Európában reményteljesen alakultak a viszonyok, de keleten inkább lehangolóan, gondoljunk csak az 1956-os esztendőre Magyarországon.

A közösség békét teremt a határain belül

Egy francia, Jean Monnet, volt az, aki tervet dolgozott ki arra, hogy az új fegyverkezési politikához szükséges gazdasági képességet – vagyis a szén- és acéltermelést – ki kell venni az afelett önállóan rendelkező Franciaország és Németország kezéből, és közösen kell azt irányítani egy új, nemzetek feletti hatóság által.

Robert Schuman, francia külügyminiszter, 1950. május 9-én – pontosan öt évvel a második világháború befejezése után - hivatalosan is ismertette ezt az elképzelést, és a német Szövetségi kancellár, Konrad Adenauer, azonnal pozitívan fogadta azt. (T 302/1)

Azon elképzelés, hogy a gazdasági erőforrások felett nem önállóan döntenek, hanem egy új, európai irányítás keretében, lerakta az alapjait egy olyan új európai politikának, amely képes arra, hogy kiiktassa Nyugat- és Közép-Európában a visszavágásra és a vezető hatalmi szerepre való törekvést. 1950-ben az „Európai Szén- és Acélközösség” rakta le az új gondolkodásmód és a tartós béke alapkövét. Ez olyan érték, amelyet fel sem lehet becsülni, ha a világtörténelem legvéresebb háborúira gondolunk, amelyeket a 20. század első felében kellett az emberiségnek elszenvednie.

A gazdaságpolitika főbb területeinek európai szintre emelése (a közösség további elmélyítése) által eddig sikerült az EU tagállamainak fenntartaniuk a belső békét. (T 302/2)

A bevezetőben megadott négy ismertetőjegy alapján az EU semmiképpen nem egy új nemzetállam. Habár meghatározott területe van pontosan kijelölt határokkal, ettől még különböző államokon alapszik. Kormányai az unió közösségi szervezeteivel megosztva gyakorolják a törvénykezést.

A nemzetállam és a külső biztonság

Habár Európát nem fenyegeti közvetlen veszély a Szovjetunió miatt, mivel az már összeomlott, azonban más jellegű fenyegetések alakultak ki, amelyek különböző, Európán kívüli forrásokból származnak ugyan, de mégis nagyon érzékenyen zavarhatják meg az Európán belüli békét. Ebben az összefüggésben éppen elég csak a 2003-as iraki háborúra, valamint a 2004. március 11-én végrehajtott madridi terrorcselekményre gondolnunk.

A külső biztonság területén töretlenül továbbél a kormányok nemzetállamokra jellemző gondolkodásmódja, habár több millió európai polgár jött már rá arra, hogy ez a gondolkodásmód nem alkalmas a globális problémák megoldására.

A fő kérdés az, hogy Európa vajon alávesse-e magát az egypólusú világpolitikának, amelyet az USA-ban művelnek, vagy többpólusú világrendre törekedjünk, amelyben az EU is megjelenítheti az elképzeléseit. Annak a lehetősége, hogy globális világpolitikát folytassunk, vagyis a saját elképzeléseinket is érvényre juttassuk, sajnos a katonai teljesítőképességtől is függ. Ez nagy kár, hiszen a túlzott fegyverkezés minden formája pazarlás, és csak ellenakciókra készítenek, de a megegyezést kikényszeríteni képtelen békevágy sem változtatna semmit a tényeken. Elhinné-e azt valaki, hogy egy olyan ember, mint Milosevics hallgatna a békevágyók kérelmeire.

Máig nem sikerült az európaiaknak a közösséggé szerveződés sikeres receptjét a biztonsági- és védelmi politika területén megismételni. A NATO ugyan védelmi szövetség, de nem az EU elveinek megfelelő közösségi szervezet, hanem az egyes tagállamok önálló kormányainak esetenként megszerzett egyetértésétől függ.

Hogyan alakult ki Európa gyenge biztonságpolitikai helyzete?

Ennek a kérdésnek a megválaszolásához ismét vissza kell nyúlnunk a második világháború utáni időkhöz. A brüsszeli egyezmény szerint 1948-ban még úgy hitték, hogy Nyugat-Európának a megújuló német agressziótól kell megvédenie magát, de az 1950-es koreai háború megkezdése után gyökeresen megváltozott a helyzet. Rájöttek, hogy a kelet felől jövő kommunista fenyegetés a legnagyobb veszedelem Nyugat-Európa számára.

Pleven, francia miniszterelnök, 1950-ben ismertette a francia nemzetgyűlésben az Európai Védelmi Közösség (EVK) ötletét. Eszerint a tagállamok haderőit egy közös hadseregbe olvasztották volna bele, melynek közös parancsnoksága lett volna, és egy európai védelmi miniszter állt volna élén. (T 302/3) Ennek megfelelően szerződést írt alá 1952-ben Franciaország, Németország, Olaszország és a Benelux államok, és 1954-ig öt állam jóvá is hagyta azt. Csak éppen a francia nemzetgyűlés utasította el 1954. augusztus 30-án.

Ez messzemenő következményekkel járó döntés volt. Ettől kezdve Nyugat-Európa biztonságának szavatolása egyedül az USA vezetése alatt álló NATO feladata lett. Jól jellemzi ezt a helyzetet az a tény, hogy az EU új, közép- és kelet-európai tagállamai a szovjet birodalom összeomlása után először NATO-tagok akartak lenni, és csak ezt követően kívántak tagjaivá válni az Európai Uniónak.

A francia nemzetgyűlés 1954-ben meghozott, végzetesen hibás döntése után eltartott még 50 évig, mire az EU tagállamai újból kísérletet tettek a közös biztonsági- és védelmi politika megszervezésére az Európai Unió Alkotmányának 2004-ben történő aláírásakor. Ezen a területen továbbra is megmarad az egyes uniós tagállamok önállósága, és minden döntést egyhangúan kell meghozni ahhoz, hogy meg lehessen valósítani a közös biztonságpolitikát. (T 302/4)

Azok a heves viták, melyek az iraki háború indítékairól törtek ki Európában, jól érzékeltették, milyen távol állunk még attól, hogy közösen ítéljük meg Európa és a világ biztonsági helyzetét. Jó néhány nyitott kérdést találunk az EU NATO-hoz és az USA-hoz fűződő viszonyában is.

Az iskolai oktatás fontos feladata, hogy információkat nyújtson az éppen zajló átalakulási folyamatokról. Egy dolog biztos, ha az európai polgárok nagy része nem vesz részt az elkötelezett közös gondolkodásban, akkor a politikai döntéshozók a cselekedeteikben továbbra is a régi viselkedésmintákat fogják követni, vagyis a bizalmatlanság, az egyeduralomra való törekvés és a nemzeti hiúság fogják megadni az alaphangot.

Összegzés

Miután a vezető hatalmi szerepre való törekvés fél évszázadon belül kétszer is katasztrófához vezetett a nemzetállamok között, az európai politikusok megpróbálták országaik gazdasági erőforrásait új, nemzetek feletti intézmények segítségével irányítani. Ezzel először is az újabb, nemzeti szintű fegyverkezési versenyt

kívánták megelőzni. Ezzel egyidejűleg létrejött az áruk eladására és felvásárlására alkalmas nagyobb méretű belső piac, amely erőteljesen tudta növelni az EU lakosságának jólétét.

- Ezzel gátat vetettek a háborús készülődés minden formájának, így az Európai Unió a béke közösségévé vált.
- Habár az EU tagállamai az önálló jogkörök egy részét átadták a nemzetek feletti intézményeknek, ezért cserébe viszont nagyobb jogbiztonsághoz jutottak egy állandóan növekvő európai térségben.
- A gazdaság területén az elmúlt 50 év alatt sikerrel végrehajtott közösséggé szerveződés receptje mágnesként vonzza a további európai, sőt újabban Európán kívüli országokat is.
- A biztonsági- és védelmi politika területén még sok uniós országban ragaszkodnak a kormányok a nemzetállami jellegű gondolkodásmódhoz, habár ez a felfogás a globális kihívásokat is figyelembe véve nincs abban a helyzetben, hogy komoly befolyást gyakoroljon, például a Balkán-félszigeten, a Közel-Keleten, vagy Ázsia és Afrika bizonyos részein.

Német nyelvből magyarra fordította: *Szigeti Imre*